05 01 06 korte bijdragen 03-01-2005 16:21 Pagina 14

Lessen uit de Delta

Ivo Giesen

Het rapport inzake de Geschilbeslechtingsdelta 2003 levert een schat aan informatie over het gedrag en de beslissingen van mensen in conflictsituaties. De vraag waar de rechtspleging in Nederland vervolgens voor staat, is welke lessen, *if any*, daaruit zouden moeten worden getrokken. Een eerste, kleine aanzet zou wellicht het volgende kunnen zijn.

'Rechtshulp' (professionele bijstand in ruime zin) en daarmee de toegang tot die rechtshulp, blijkt minder vaak nodig dan u en ik wellicht dachten. Immers, veel van onze (aanstaande) conflicten worden, zo blijkt, keurig voordat ze werkelijk uitbarsten, door onszelf geregeld, zonder dergelijke professionele hulp of bijstand (rapport, p. 92). 'We lossen het samen wel op' werkt blijkbaar redelijk goed, zolang het maar niet gaat over het wel of niet roken op de gezamenlijke werkplek.

Dat is goed nieuws, want indien eenmaal besloten is om hulp van een deskundige rechtshulpverlener erbij te halen, komt het conflict eerder in een officiële procedure terecht waarbij uiteindelijk een derde de beslissing neemt (p. 186). Het werkt blijkbaar polariserend om hulp van buiten in te roepen, en dat is ook wel logisch want de 'tegenpartij' zal in dat geval ook eerder geneigd zijn om extra hulp in te schakelen, waarna vervolgens de hakken in het zand gaan.

Die polarisatie heeft in elk geval dit nadeel dat een officiële procedure, zo blijkt uit het rapport, minder goed werkt dan het 'zelf tot overeenstemming komen'. Indien een officiële procedure wordt gevolgd, bereikt men minder vaak de gestelde doelen, worden de daarin gemaakte afspraken minder vaak nageleefd, zijn de kosten hoger, zijn er meer stress-, slaap- en gezondheidsklachten te noteren en is het probleem minder vaak definitief uit de wereld (p. 187 en p. 190-191). Zou de les hier dan niet moeten luiden dat we mensen zo weinig mogelijk zouden moeten stimuleren om rechtshulp te zoeken?

Dat klinkt op het eerste gezicht wellicht onverantwoord, maar het zou wel de rechtspleging ontlasten én het zou aansluiten bij het huidige beleid ten aanzien van conflicten (de 'zachte duw' in de richting van mediation). Immers, de zojuist opgesomde nadelen klinken tevens als een lijst van voordelen van mediation of een andere vorm van ADR. Het is echter niet zo dat de personen die het probleem zelf opgelost hebben en vervolgens met meer tevredenheid terugkijken op die afwikkeling, allemaal bij een mediator op bezoek zijn geweest. Integendeel zelfs, want het gebruik van mediation is nog lang niet zo ingeburgerd als de inmiddels duizenden mediators zouden wensen. Slechts een klein percentage (3,9%) van de ondervraagden gebruikte (een vorm van) mediation (p. 118-119). Is de conclusie dan niet dat we in de Delta blijkbaar bijna allemaal mediators in de dop zijn, zolang we maar wegblijven van rechtshulp?

Natuurlijk staat buiten kijf dat vele problemen en geschillen niet zonder deskundige hulp kunnen en zullen worden afgewikkeld. Maar als we nu de gedachte dat rechtshulp niet in ieder geval bevorderlijk is, koppelen aan een andere conclusie uit het rapport, namelijk dat deskundige hulp het meest nodig is bij problemen met onroerend goed, bij problemen in de familiesfeer en met kinderen onder de achttien, en bij problemen met de gezondheid, bijvoorbeeld na een ongeval (p. 93 en p. 112), zou het dan niet voor de hand liggen om de mogelijkheden voor een beroep op rechtshulp juist voor dit soort gevallen (kwesties die personen direct en vooral emotioneel raken) te stimuleren en die mogelijkheden te verkleinen voor de overige kwesties? We zouden het verkrijgen van rechtshulp voor de genoemde probleemgebieden kunnen vergemakkelijken (meer en betere vergoedingen) en het gebruik elders kunnen ontmoedigen (lagere of geen tegemoetkomingen).

Het grote probleem hierbij is echter dat het geschetste beeld niet in gelijke mate geldt voor de kwetsbare groepen, de zwakkeren in de maatschappij. Zij die op het eerste gezicht het meest hulp behoeven, degenen met de laagste opleiding, maken het minst gebruik van rechtshulp (p. 94-96). Bovendien bereiken zij minder vaak zelf een oplossing (p. 192). Ze slikken dus meer van hun wederpartij, zodat het ook niet zo vreemd is dat zij minder vertrouwen hebben in de rechtsstaat.

Men kan dit gegeven verder negeren en iedereen aanspreken op de 'eigen verantwoordelijkheid', maar daarmee vallen bepaalde groepen uiteindelijk toch buiten de boot omdat zij steeds verliezen van de beter geëquipeerden, zij die beter weten om te gaan met hun eigen verantwoordelijkheid. En als we die groepen niet helemaal willen opgeven, en ik hoop dat we dat niet willen, moet er daarvoor een vangnet zijn. Laat dat dan een gedegen systeem van rechtshulp zijn, gebouwd rondom degenen die de kwetsbare groepen tot nu toe het best bereiken, de sociale raadslieden (p. 106).

Misschien schuilt er geen volgende les in, maar zeer opmerkelijk vond ik de vergelijking die in het rapport gemaakt is met de situatie in Engeland en Wales, en Schotland. Het aantal problemen op jaarbasis is daar veel lager en het aantal problemen per persoon ook (p. 70-71). Hoe kan dat? Omdat ook ik (zie de bijdrage van Huls) de gesuggereerde antwoorden in het rapport nogal vaag vind, zou ik, bij gebrek aan een betere verklaring, willen voorstellen iets langer stil te staan bij de gedachte dat onze Delta wellicht bevolkt wordt door 'watjes' die van elk miezerig stroompje in die Delta een kolkende rivier weten te maken. We staan nu eenmaal bekend als een volk van gediplomeerde klagers. Dat zou niet alleen een verklaring kunnen zijn voor de betrekkelijk grote impact die een probleem gemiddeld heeft op betrokkenen (tabel 1, p. 206-208), maar ook meteen het hiervoor genoemde hoge percentage van succesvolle geschiloplossing door de partijen zelf kunnen verklaren. Immers, dat er overeenstemming tussen partijen bereikt kon worden, is niet zo verbazingwekkend als er op de keeper beschouwd nauwelijks een probleem bestond, toch?

Ivo Giesen
(hoogleraar privaatrecht en burgerlijk procesrecht, Universiteit Utrecht en medewerker van dit blad)

Het gebruik van mediation is nog lang niet zo ingeburgerd als de inmiddels duizenden mediators zouden wensen.